

במחלה אשר ספק חי ספק מת מחמת המחלה הזו, אין מתרפאין מהו, מן הגוים. כיון שקרוב לודאי שהרופא הגוי יהרגנו, שאינו חושש הגוי להריגתו כיון שידוע לכל שיש ספק אם יחיה, ומשום כך עדיף שניחנו לרופא הגוי, ולא יתעסק עמו להתרפאות ממנו, ואולי יבריא ממחלתו, ויחיה.

אך אם ודאי מת הישראלי מחמת מחלתו, מתרפאין מהו? כיון שאין מה להפסיד, שהרי בין כה וכה ימות ממחלתו, ושמא כעת, ירפאנו הגוי ולא יהרגנו.

שואלת הגמרא: אף אם ודאי מת ממחלתו, עדיין האיכא יש לו לחולה להמנע מלהתרפאות אצל גוי כדי להציל, לפחות, את "חיי שעה" שנותרו לו לחיות. שהרי לא ימות החולה ממחלתו מיד, אלא מסתמא יחיה עוד יום או יומיים. ואם נניחנו להתרפאות ביד הגוי, יהרגהו הלה מיד, ונמצא הישראל מפסיד את חיי השעה [הקצרים] שעוד נותרו לו?

ומתרתת הגמרא: לחיי שעה — לא חיישינן. אין אנו מונעים מחמתם את האפשרות לרפאותו על ידי הגוי. (212)

ומנא תימרא, מנין לנו לומר דבר זה, דלחיי

אמר רב חסדא אמר מר עוקבא: אמנם אסור להתרפאות אצל הגוי, אבל אם אמר לו הרופא הגוי כי סם פלוני יפה מועיל לו כדי לרפאות חולי מסוים, וכן אם אמר לו כי סם פלוני רע לו עבור חולי מסוים — מותר לשמוע לעצתו, וליטול מן הסם שהמליץ לו. (211)

כז-ב ואין לחשוש שמא ישיא לו הגוי עצה מזיקה, משום שסבר הגוי כי אותו ישראלי שאינו רוצה להתרפאות ממנו אלא רק בא לשאול בעצתו לגבי הסם, חושש הוא ממנו, ולכן הישראל שיולי משאיל לו, שואל אותו אודות הסם כדי לנסותו, כי חיבי דמשאיל לו, שאחר ששואל אותו והוא יענה לו, משאיל לאיניש אחרינא, שואל הישראלי רופא אחר, כדי לדעת אם אכן לא הכשיל אותו הרופא הגוי.

ומשום כך, לא ישיא אותו הגוי עצה רעה, כי הוא חושש שמא אתא החווא גברא, עלול הוא אותו הגוי המשיא עצה רעה [דהיינו, הוא עצמו], לאורעני נפשיה, להזיק לעצמו ולשמו הטוב, אם ישיא ללקוחותיו עצות רעות.

אמר רבא אמר רבי יוחנן, ואמרי לה, יש אומרים כי שמועה זו אמר רב חסדא אמר רבי יוחנן: אם היה אותו ישראלי חולה

חולה שיש בו סכנה, אפשר שאותם סמים מרעים לו, אף שהם טובים לחלאים אחרים.

212. דין זה שייך רק באופן האמור, שאין לימנע מלעשות מעשה לרפאותו מחשש לחייו. אבל ודאי שאסור לעשות מעשה בידיים להמיתו, ואפילו על מנת להקל מעליו יסוריו, אין רשאים.

211. כתב רבינו יונה, שהיתר זה הוא דוקא בחולה שאין בו סכנה, ומכיר הוא את הסם. אבל אם אינו מכיר את הסם, אף על פי שאין בחוליו סכנה, אין מתרפאין מהם.

וחולה שיש בו סכנה, אף על פי שמכיר את הסם, אין מתרפאין מהם. לפי שיש סמים שהם טובים, אך הם רעים להרבה חלאים וכיון שהוא

שעה לא חיישינן?

דכתיב בענין ארבעת האנשים המצורעים, שישבו בפתח העיר שומרון בעת שצרו עליה, בספר מלכים ב [ז ד]:

"אם אמרנו נבוא העיר, והרעב בעיר, ומתנו שם. ואם ישבנו פה, ומתנו. ועתה לכו ונפלה אל מחנה ארם. אם יחיונו, נחיה. ואם ימיתנו, ומתנו"

ומוכיחה מכך הגמרא [בדרך קושיא]: איך אמרו להפיל עצמם למחנה ארם, והרי יתכן ששם יהרגום מיד, והאיכא חיי שעה, שהרי אם יבואו לעיר, לא ימותו מיד על ידי הרעב אלא רק אחר יום או יומים?

אלא לאו, מוכח מכאן, כי לחיי שעה — לא חיישינן.

מיתבי ממה ששינונו בברייתא: (213) לא ישא ויתן אדם עם המינין. (214) ואין מתרפאין מהן, מן המינים אפילו לחיי שעה?!

וכן היה מעשה בענין זה, בכך דמא, בן אחרות של רבי ישמעאל, שהכישו נחש. ובא יעקב איש כפר סכניא שהיה מין, (215) לרפאותו. ולא הניחו לא נתן רבי ישמעאל לאותו מין לרפאותו.

ואמר לו בן דמא לרבי ישמעאל דודו: רבי ישמעאל אחי, הנח לו לאותו מין וארפא ממנו!

ואני אף אביא ראייה שהיא מקרא מן התורה [לקמן מבארת הגמרא לאיזה מקרא נתכוין], שהוא, ריפוי מן המין — מותר!

ולא הספיק בן דמא לגמור את הדבר, עד שיצתה נשמתו, כאשר אמר "מותר" (216) — ומת!

קרא עליו רבי ישמעאל: אשריך בן דמא, שגופך טהור, ויצתה נשמתך בטהרה באמירת "מותר" (217) [שהיא לשון היתר, להורות על דבר שהוא מותר וטהור], ולא עברת על דברי חביריך!

שהיו חבריך אומרים [על פי דברי הכתוב בקהלת י ח] "ופורץ גדר, ישכנו נחש". אדם שפורץ את הגדר שגדרו חכמים בדבריהם — ישכנו נחש.

ואם כן קשה, הרי שנינו לעיל, כי לחיי שעה לא חיישינן, ובשעת סכנה מתרפאין מן הגוי?

ומתרצת הגמרא: שאני מינות, שונה הדין

213. תוספתא חולין פרק ב' הלכה כ"א.

214. פירש התוספות, שלא יאריך עמהם בדברים פן ישכוהו. וכן כתב הריטב"א, שאפילו משא ומתן של דברים — אסור.

215. בחסרונות הש"ס מובא, שרש"י פירש שיעקב זה, היה מתלמידיו של יש"ו הנוצרי [ונשמט מחמת הצנזור]. וביעב"ץ העיר שלא היה זה מתלמידי יש"ו אלא מתלמידי תלמידיו.

216. גירסא המובאת בשולי הדף "יצתה נשמתו במותר", וכן גרס המהר"מ, ודייק כן מדברי רש"י שכתב: ויצאה נשמתו בטהרה — במותר.

217. כך פירש רש"י. וראה במהרש"א שהקשה על פירוש זה, ופירש, כיון שקודם מיתתו אמר בן דמא "ואני אביא מקרא מן התורה" והתורה נקראת "יראת ה' טהורה", משום כך אמר רבי ישמעאל שיצאה נשמתו בטהרה.

והרי איהו, בן דמא עצמו נמי, חויא פרקיה, נשכו נחש. ואם כן, היה יכול להינצל גם מהנשיכה השניה, שהיתה באה עליו בגלל שעבר על דברי חביריו, על ידי רפואת אותו המין?!?

דהיינו, אף אם היה ננשך על ידי נחש כפי שאמרו חכמים "פורץ גדר ישכנו נחש", היה מתרפא בשנית, ומדוע קרא עליו רבי ישמעאל "אשריך"?!?

משיבה הגמרא: **חויא דרבנן**, נחש המכיש על ידי קללת חכמים, **דלית ליה אסותא כלל**, אין לו רפואה כלל, אלא העובר על דבריהם — חייב מיתה! (220)

לגבי רפואה ממי שהוא "מין", כיון **דמשכא**, שמושכת היא המינות לכפור ולדבוק בה. ומשום כך יש לאסור כל מגע עם המינים, כיון **דאתי למימשך בתרייהו**, עשוי אדם (218) להימשך אחר המינות. (219)

ועתה חוזרת הגמרא לדון במעשה שהיה עם בן דמא —

אמר מר, אמר רבי ישמעאל על בן דמא: **אשריך, שלא עברת על דברי חביריך, שהיו אומרים "ופורץ גדר, ישכנו נחש"**.

ומקשה הגמרא: מדוע לא הרשה לו רבי ישמעאל להתרפאות מן המין, וקרא עליו "אשריך", לפי שאם היה מתרפא מהמין, היה נחש נושך אותו כדין פורץ גדר?

אלו של עבודה זרה מועילים ולא אחרים, אסור. אבל אם אמר הרופא שיביא מים או עצים סתם, ואינו תולה הרפואה בעבודת כוכבים דוקא — מותר להביא אף ממים או עצים של עבודה זרה [באופן שאינם איסורי הנאה, או במקום שהוא פיקוח נפש], לפי שמוכח לכל שאין הרפואה באה מהם דוקא — ר"י בתוספות.

ויש מי שדקדק בדעת הרמב"ם פרק יב מהלכות רוצח הלכה ט [עיי'ן ספר המפתח שם] שהוא חולק על התוס' והרמב"ן, לפי שכתב: אסור להתרפאות מן המין, ואף על פי שנתיאשו ממנו [מן החולה] — שמא ימשכו אחריו. ומשמע מדברי הרמב"ם, שבכל אופן אסור. אולם בהגהות מיימוניות שם, ביאר שהאיסור הוא לפי שמלחשים בשם עבודה זרה. ומשמע, שרק רפואה שיש בה לחש עבודה זרה אסורה. אך סם שאין בו לחש. ואין נראה שהלחש מועיל בו — מותר.

220. כך פירש רש"י. וכן מבואר בברכות ד ב. ובטעם הדבר, כתב רבינו יונה חלק ג' אות ה'

218. בראשונים [תוס', רבינו יונה, ועוד], משמע שהסיבה להימנע מרפואתם, היא שמא יבואו אנשים אחרים להמשך אחרי עבודה זרה. ולא החשש שהחולה עצמו ימשך אחר זה.

219. הקשו התוספות, הרי לקמן כח א מובא שרבי אבהו קיבל סם מן המין?

ותירצו, שהאיסור להתרפאות מן המינים אינו אלא כאשר המין מרפאו בעצמו ולא על ידי סם, אלא על ידי הזכרת שם עבודת כוכבים, ואומר שהיא המועילה לרפואה, שבאופן הזה יש לחשוש שמא ימשכו אחרי עבודה זרה. אבל כאשר הרופא מרפאו על ידי הסם, וכמו שהיה אצל רבי אבהו, ומוכח שהסם הוא המרפא, אין לאסור רפואה מן המינים. וכן כתב הרמב"ן [ולהלן נביא את דעת הרמב"ם שחלק על זה].

והוסיפו התוס', שאף אם מרפאו רופא גוי שאינו מין, ואומר לו: קח מים או עצים של עבודה זרה פלונית! — אסור להתרפאות על ידו.

ורק אם אומר לו הרופא שדוקא מים ועצים

לכך שעברו על דברי תורה בשביל להנצל.

אבל לעבור על דברי תורה **בפרהסיא, לא**. אין היתר לכך. כיון שנעשה הדבר בפרהסיא, יש בכך חילול ה'. ואסור לעבור על דברי תורה אפילו כדי להציל את נפש במקום שיש חילול ה' בדבר, כי איסור חילול ה' אינו נדחה בשום ענין, אפילו לא במקום פיקוח נפש.

ומנין שאכן יש חילוק בין אם הדבר נעשה בפרהסיא או לא?

דתניא: היה רבי ישמעאל אומר, **מנין שאם אומרים לו לאדם: עבוד עבודת כוכבים — ואל תהרג, הדין הוא שיעבוד ואל יהרג,**

תלמוד לומר "וחי בהם" — **ולא שימות בהם.**

יכול שיהיה הדבר כן **אפילו בפרהסיא?** —

ואילו היה מתרפא על ידי המין, סופו היה למות בודאי מחמת נשיכת נחש אחר. ולנשיכה הזו — אין רפואה!

עוד שנינו במעשהו של בן דמא, שרצה להביא מקרא מן התורה שמותר להתרפאות על ידי מין.

ודנה הגמרא: **ומאי היה ליה למימר, מהו המקור מן המקרא שהיה לו לבן דמא? — דכתיב [ויקרא יח ה] "ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם".** ודרשינן, וחי בהם **ולא שימות בהם.** ולכן היה סבור בן דמא כי במקרה של סכנת מיתה, כמו שהוא היה בה, יש לעבור על דברי תורה, ולינצל. (221)

ואילו רבי ישמעאל, שלא הניחו להתרפא מן המין סובר, כי **הני מילי, הלכה זו שמותר לעבור על דברי תורה בשביל לינצל, היא רק כאשר הדבר נעשה בצניעא, ואין פירסום**

משום האיסור, ואילו כאן הנידון בגמרא הוא משום סכנה, ואיך אפשר להקשות מאיסור על סכנה?

ותירץ, שהגמרא סברה תחילה, כיון שריפאו המין על ידי סם, אין בזה משום איסור עבודה זרה, כיון שמוכח שהסם מרפאו, ולא לחישה עבודה זרה מרפאתו. ואם כן, הסיבה היחידה שיש לאסור, היא משום חשש סכנה.

ועל זה, היה קשה ממעשהו של דמא, שבו רואים שאין מתרפאין מהם.

וזהו שתירצה הגמרא, "שאני מינות דמשכא". אף שמוכח שהסם מרפא ולא העבודה זרה, מכל מקום המינות מושכת. ויש העשויים לטעות ולתלות את הרפואה בלחש עבודה זרה. ולאחר תירוץ זה, סברה הגמרא שמקורו של דמא הוא מן הפסוק "וחי בהם". וכן מבואר ברמב"ן.

ו' שהעובר על דברי תורה, נפשו מרה לו ומיצר לו שישא יצרו לחטוא. אבל, העובר על איסור דרבנן לא נראה לו הטעם והוהו כזקן ממרא. עוד יש לומר, כיון שהחטא קל בעיניו, הוא רחוק מן התשובה, ולכן החטא הקל, עונשו יותר חמור, בהכשל בו החוטא פעמים רבות.

221. משמע, שהאיסור להתרפאות ממין אינו משום חשש סכנה אלא משום איסור הוא. ולכן היתה דעתו של דמא, כיון שנאמר "וחי בהם", מותר לעבור על איסור זה.

והקשה הריטב"א: הרי הגמרא מביאה את מעשהו של דמא כקושיה על הדין ש'ודאי מת — מתרפאין מהם'. ואכן ממעשה זה, מוכח שאין מתרפאין.

ותמוה, הרי הסיבה שמנעו רבי ישמעאל היא

תלמוד לומר [ויקרא כב לב] "ולא תחללו את שם קדשי". עבירה שנעשית בפרהסיא הרי היא חילול ה', ואסורה אפילו במקום פיקוח נפש.⁽²²²⁾

אמר רבה בר בר חנה, אמר רבי יוחנן: כל מכה שמחללין עליה את השבת, לפי שיש בה פיקוח נפש — אין מתרפאין מהן.⁽²²³⁾ אבל מכה שאין בה פיקוח נפש, שאין מחללין מחמתה את השבת — מתרפאין מהם.

וחולק הוא על דברי רב יהודה בשם רב לעיל, הסובר שאפילו ריפוי קל כחתך —

אין מתרפאין מהם.⁽²²⁴⁾

ואיכא דאמרי, יש אומרים, אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן כך: כל מכה של חלל, הנמצאת בתוך חלל הגוף, אין מתרפאין מהן. אבל מכה חיצונית שאינה בתוך חלל הגוף, מתרפאין מהם.

שואלת הגמרא: מאי בינייהו, מה הנפקא מינה למעשה בין שתי לשונות אלו בדברי של רבי יוחנן, והרי בשתיהן מדובר באותו ענין, כי כל מכה של חלל מחללים עליה את השבת?

224. כך פירש רש"י. ומחלוקת היא בין רב יהודה לרבי יוחנן. וכן נראה בדברי רי"ף שהשמיט את דברי רב יהודה. ומשמע, שסובר שהלכה כרבי יוחנן ולא כרב יהודה. ועיין בר"ן שם. וכן משמע ברמב"ם פרק ט' מהלכות רוצח הלכה י"ב.

אולם ר"ת [תוס' ד"ה כל מכה] והרמב"ם סוברים שאין מחלוקת בין רבי יוחנן לרב יהודה, וכך מפרשים הם את דבריהם:

א. רבי יוחנן דן בחולה שיש בו סכנה וכגון מכה שמחללין עליה את השבת. ובאופן זה, אסור להתרפאות מהם. משום שאף אם יהרגנו, יוכל הגוי לומר, שמחמת חוליו המסוכן מת. ובכך אין הרופא מרע לשמו. אולם בחולי שאין בו סכנה, מותר להתרפאות. משום שאם יהרגנו, לא יוכל לומר שמחמת חוליו מת. אלא ודאי על ידי טיפולו הגרוע מת. ובכך מרע הגוי לשמו, ולכן אין חוששין שימינתו, ומותר להתרפאות אצלו.

רב יהודה בשם רב דן במכה של הקזת דם. והטעם שאסור, משום שבמקרה זה אין כל צד ואפשרות שימות מחמת הטיפול במכה זו. ואם

222. רבנן חולקים על רבי ישמעאל [סנהדרין עא א] וסוברים שבפרהסיא, אפילו על מצוה קלה, יהרג ואל יעבור. ובצינעא, הדין הוא שעל עבודה זרה יהרג. ובשאר מצוות, יעבור ואל יהרג. ולרבי ישמעאל, הדין הוא שבצינעא — יעבור על הכל.

ובתוספות הביאו מדברי שאילתות דרב אחאי פרשת וארא, שנפסק הלכה כרבנן, ולא כרבי ישמעאל.

וכתב הריטב"א, שאין מתרפאין בעבודה זרה ובכל אביוזיה, בכל אדם בכל מקום ובכל זמן!

223. נחלקו הראשונים במשמעות דבר זה:

דעת רש"י שמדובר במכה שהיא עצמה מהוה סכנה. וכן כתב השלחן ערוך יו"ד סימן קנ"ה סעיף א' "כל מכה וחולי שיש בהם סכנה שמחללין עליהם את השבת — אין מתרפאין מעכור"ם" ומשמע כדעת רש"י. שהמכה עצמה מהווה סכנה. וכן דעת הרמב"ן.

לדעת הריטב"א מדובר במכה שלא מהוה סכנה בפני עצמה, אלא היא במקום שישנו חשש שמחמתה תיווצר סכנה המצריכה חילול שבת. וכן מבואר בתוספות.